

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2017

Kateřina Kordasová

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
Katedra antropologie
Studijní program Antropologie
Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

Rozdíly mezi městským a venkovským hřbitovem:
Případ Hořovic a Mrtníka

Kateřina Kordasová

Vedoucí práce:

Mgr. Daniel Sosna Ph.D

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeská univerzita v Plzni

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2017

.....

Poděkování:

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce, panu doktoru Danielu Sosnovi, za veškerou jeho pomoc, ochotu a pevné nervy. Svým rodičům za to, že mne celou dobu mého studia podporovali. A v neposlední řadě patří obrovský dík mému manželovi, který mi byl tou největší oporou. A rovněž děkuji všem respondentům a známým, bez kterých by tato práce nevznikla. Vám všem upřímně děkuji.

Obsah

1. Úvod	7
1.1 Cíl výzkumu.....	9
1.2 Výzkumné otázky.....	9
2. Hřbitov	10
2.1. Historie hřbitovů.....	10
2.1.1. Pohřební ritus v paleolitu.....	10
2.1.2. Pohřební ritus Římanů.....	11
2.1.3. Pohřbívání v Čechách.....	11
2.2. Hřbitov v Mrtníce.....	13
2.2.1. Hvozdec – Mrtník.....	13
2.2.2. Založení hřbitova v Mrtníce.....	13
2.3. Hřbitov v Hořovicích.....	14
2.3.1. Hořovice.....	14
2.3.2. Založení hřbitova v Hořovicích.....	14
3. Veřejný prostor	15
4. Metodologie	17
4.1. Polostrukturované rozhovory.....	17
4.2. Nezúčastněné pozorování.....	17
4.3. Zpracování a analýza dat.....	18
5. Výsledky	19
5.1. Pojem hřbitov.....	19
5.2. Sociální praxe.....	20
5.3. Kostel na hřbitově.....	21
5.4. Obřadní síň na hřbitově.....	22
5.5. Emoce.....	22
5.6. Porovnání výsledků z rozhovorů a nezúč. pozorování.....	23
5.7. Porovnání hřbitovů.....	25
6. Diskuze	27
7. Závěr	28

8. Seznam literatury a pramenů.....	30
9. Resumé.....	32
10. Přílohy	33

1 ÚVOD

Hřbitov může být zdrojem ponaučení, jež bude promlouvat ke všem živým a nikdo je neodmítne vyslechnout. Hřbitov nás učí, že smrt není jen zánik. Hřbitov je důkazem, že zde existuje nekonečný koloběh zrození a smrti [Ariés 2000b: 282].

Hřbitov mne vždy fascinoval. Za bílého dne i za tmy ve mne vyvolával zvláštní pocit, jako žádné jiné místo. Se zájmem jsem procházela mezi hroby, četla jména na náhrobcích a představovala si, jak asi žili ti lidé, jejichž ostatky se nacházejí v hrobech pod zemí. Byť jsem na hřbitov vždy chodila ráda, vzbuzoval ve mně jakýsi nepopsatelný respekt. Dodnes nevím, zda to bylo úctou k zemřelým, monumentálností objektu či jeho historií. Zřejmě kombinací toho všeho. S jistotou mohu říci, že hřbitovy a jejich návštěvy chápu jako přirozenou součást svého života. Hřbitov je však úzce spjat se smrtí a tedy (ve většině případů) se ztrátou milované osoby, což může v některých lidech vyvolávat pocity smutku nebo deprese. Přesto či právě proto jsem se rozhodla svou bakalářskou práci věnovat právě hřbitovům. Nejen, abych zjistila, zda je má domněnka, že hřbitov vyvolává u lidí převážně jen smutek, pravdivá, ale hlavně abych zjistila, jaký je vztah mezi tímto specifickým veřejným prostorem a sociální praxí a zda může význam hřbitova ovlivnit jeho geografické umístění.

Výzkum své bakalářské práce jsem zaměřila na lokalitu Hořovic. Menších hřbitovů je v okolí poměrně hodně, ale já si vybrala hřbitov v Mrtníce, který je nejbližší osadě Neřežín, kde jsem vyrůstala a druhý hřbitov, přímo v Hořovicích, kde již několik let žiji. Sběr dat jsem prováděla od srpna 2014 do ledna následujícího roku. Výzkum byl proveden na základě nezúčastněného pozorování a polostrukturovaných rozhovorů. Výzkumu se zúčastnilo celkem devět respondentů (čtyři muži a pět žen) ve věku 14-79 let. Pro korektnost byly všechny rozhovory anonymní, pro jejich lepší zpracování byl vždy uveden pouze věk, pohlaví a iniciály respondenta.

Byť je primární funkcí hřbitova uložení lidských ostatků, ve své práci budu hřbitov chápat spíše jako veřejný prostor, tedy jako místo přístupné všem lidem, neboli jako místo, kde může docházet a dochází k určité sociální interakci.

Sociologická teorie definuje veřejný prostor zpravidla jako takový prostor, do něž mají všichni lidé za normálních okolností zákonný přístup [Atkinson 2003: 1830]. Jde o „nesoukromé části městských sídel, kde se

setkávají lidé, kteří nejsou jeden druhému osobně známi nebo jsou si známi pouze kategoricky“ [Lofland 1989: 453].

Samotné pohřbívání bylo dlouho v centru pozornosti především archeologů, jelikož hroby byly nejčastěji dochovaným artefaktem vypovídajícím o minulých kulturách. O pohřební ritus se pak následně začali zajímat sociální a kulturní antropologové, etnografové a historikové. Koncem 20. století pak toto téma proniklo i do sociologie [Nešporová 2013: 101].

Každá společnost i její jednotliví členové se pro vytvoření a zachování vlastní identity musí dokázat vyrovnat s „vlivem mezních zkušeností“, mezi něž patří právě i smrt [Berger, Luckmann 1999: 101].

Podoba pohřebních obřadů je do značné míry závislá na rozdílných formách společenské organizace a jejich demografických zdrojích [Durkheim 2002]. Zejména v malých společnostech totiž smrt není pouze záležitostí jedince, ale celé skupiny, jejíž celistvost a solidaritu narušuje [Malinowski 1954: 47-53]. Sociální antropolog Bronislaw Malinowski považoval náboženství a potažmo náboženské rituály za prostředek pomáhající zachování mentální integrity nejen jednotlivých pozůstalých, ale i celé skupiny. Společně vykonané pohřební rituály potvrzují a obnovují integritu skupiny [Friedman 1982: 67].

1.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je odhalit, jak respondenti chápou a vnímají hřbitov, jakožto veřejný prostor a jakou roli hraje geografické umístění hřbitova, tedy zda se sociální praxe městského hřbitova liší od hřbitova venkovského a zda je vnímání respondentů ovlivněno faktem, že součástí venkovského hřbitova je kostel. Výzkum také zahrnuje porovnání výsledků z rozhovorů s respondenty a vlastního nezúčastněného pozorování na zkoumaných hřbitovech.

1.2. Výzkumné otázky

Bakalářská práce se věnuje hřbitovu, jakožto veřejnému prostoru a sociální praxi. Pro lepší orientaci a zpracování je tato problematika rozdělena na tři hlavní otázky:

- 1) Co si lidé představí pod pojmem „hřbitov“?
- 2) Jaký je vztah mezi prostorem a sociální praxí?
- 3) Ovlivňuje návštěvníky fakt, že součástí venkovského hřbitova je kostel a součástí městského obřadní síň?

2 HŘBITOV

Hřbitov – pojem, kterým v našem jazyce označujeme prostor, který slouží k uchování lidských ostatků, buďto inhumací (uložení těla do země) nebo v urnách (mrtvé lidské tělo spáleno během kremace a popel uložen do urny) [Ariés 2000b: 42].

2.1. Historie hřbitovů

2.1.1. Pohřební ritus v paleolitu

Lidské ostatky se uchovávají (pohřbívají) záměrně, lidé tak činí pod vlivem určité ideologie v rámci konkrétního rituálu, který je typický pro jeho společnost či kulturu. Mrtvé tělo se během něj vrací do volné přírody. Pohřbívání je privilegiem malých populací v málo osídlené krajině – je zde kladen důraz na hygienu, aby se předešlo možným infekcím.

Zvyk ukládat zemřelé do záměrně vyhloubených hrobových jam se objevil již u neandrtálců, kteří tyto jámy hloubili v osídlených jeskyních a pod skalními převisy. U moderního člověka je hloubení takovýchto jam zcela běžné.

Na moravských sídlišťích jsou jámové hroby vzácné, hroby byly ukládány na povrch do takzvaných „hrobových lůžek“. To bylo zřejmě způsobeno rozsáhlým permafrostem, který v pleistocénu pokrýval značnou část střední Evropy. Tyto mělké hroby bylo nutné chránit jinak. K tomuto účelu hojně sloužily mamutí lopatky. V některých případech byly využity balvany ze suťových příkrovů.

Sekundární pohřby, tedy „pohřbívání nadvakrát“ jsou doloženy již pro paleolit, zřejmě proto, že v zimním období v oblastech s trvale zmrzlou půdou nezbývalo jiné řešení. Odlišný je však rituální sekundární pohřeb, kdy jsou kosti záměrně vybírány a upravovány dle schématu, které je zakotveno v tradici a má svůj specifický symbolický význam.

Za nejstarší projev funebrálního ukládání je považován kefalický kult, kdy byly úmyslně oddělovány lebky, které byly následně uchovány.

Dalším způsobem, jak uchovat lidské ostatky, je mumifikace, kdy šlo o co nejdélejší a nejlepší způsob uchovat lidské tělo. Mumifikace se extrémně praktikovala v ideologii starověkého Egypta. V mladší prehistorii k mumifikaci nebo jiné konzervaci měkkých tkání nedocházelo nebo se alespoň nic nedochovalo. Pokud už se něco z této doby dochovalo, šlo zřejmě o náhodu, jako tomu bylo u slavného Ötziho [Svoboda 2014: 144-146].

2.1.2. Pohřební ritus Římanů

Římané věřili, že duše jejich zemřelých předků mohou působit i na duše živých, proto považovali pohřební obřady za velmi důležité.

První žárové pohřby byly objeveny v prostorách Fora Romana a pocházejí z 8. až 6. století př. n. l. Od 4. století př. n. l. žárové pohřbívání převládalo, ale až od 1. století př. n. l. se stalo všeobecným. Některé rody stále preferovaly pohřbívání nespálených těl, ojediněle bylo použito balzamování a od 2. století n. l. přibylo pohřbů nespálených těl. To však převládalo až v polovině 3. století n. l.

Nejčastěji bylo tělo zemřelého uloženo do hrobu překrytého kamennými či keramickými plotnami a následně zasypáno. Nad takovým hrobem pak byla vztyčena stéla s nápisy. Další možností bylo uložení těla do zdobeného sarkofágu, který byl uložen do země. Křesťané zřizovali katakomby, které sloužily k pohřbu nespálených těl. Tyto katakomby byly systémem podzemních chodeb, v jejichž stěnách byly vyhloubeny výklenky obdélníkového tvaru umístěné v několika řadách nad sebou. Výklenky pak byly zakryty cihlou nebo náhrobní deskou se jménem zemřelého [Unger 2002: 21-22].

2.1.3 Pohřbívání v Čechách

V Čechách jsou z doby 1. a 2. století n. l. známa žárová pohřebiště s nádobou obsahující spálené kosti zesnulého. Vzácně byla nalezena i pohřebiště ohrazená palisádou nebo čtvercové areály sloužící k provozování kultu mrtvých či kultu předků. Mezi kostmi byly nalezeny součásti výstroje a výzbroje, ale i střepy bronzových nádob. Kromě popelnicových hrobů byly nalezeny i jámové hroby, kde byly spálené kosti uloženy v obalech z organického materiálu. V desítkách případů byly objeveny i hroby kostrové, kde byl zemřelý uložen naznak s rukama podél těla a obložen či zavalen kameny. Artefakty nalezené v těchto hrobech se neliší od artefaktů z hrobů žárových [Unger 2002: 28-29].

Pohřební ritus z 5. století je znám díky nálezům z pohřebišť vinařské skupiny. Zcela převažuje kostrový ritus. Mrtví byli pohřbeni v dřevěných rakvích a to většinou s orientací sever – jih. Rakve byly uloženy do hrobů v nepravidelných řadách vedle sebe. V těchto hrobech byly mimo ostatků nalezeny i keramické a skleněné nádoby, nožíky a šperky. Žárové pohřby již nebyly tak časté, ale stále se prováděly [Unger 2002: 33].

V 6. století začínají převládat žárové pohřby a mohylová pohřebiště. Z doby po polovině 8. století máme doloženy první pohřby uložené do uren a postavené na kůly a kolem nasypané mohyly. Do násypu byly umísťovány

další ostatky a tak vznikaly větší mohyly. Po polovině 8. století vznikaly i „domy mrtvých“, což byly dřevem vymezené čtverce s nárožím směřujícím do hlavních světových stran. Jednalo se o symbolický příbytek, který byl před nasypáním mohyly zapálen [Unger 2002: 35-39].

Od 9. století došlo k přechodu na kostrový pohřební ritus s milodary, kterých postupně ubývalo. Pod vlivem křesťanství se pohřebiště přesouvala do sídlištních areálů a následně i ke kostelům. Měnila se i podoba artefaktů v hrobě. Ubývalo osobních věcí a naopak začalo přibývat křížků [Unger 2002: 52].

V 11. a 12. století v Čechách existovala řadová pohřebiště, kde již nebylo tak časté skupinové pohřbívání. V této době začalo přibývat i kostelních hřbitovů a ve 12. století již byly kostelní hřbitovy zcela běžné [Unger 2002: 54-55].

Od 13. století se pohřbívalo zásadně u farních kostelů a to na vyznačeném a vysvěceném prostoru. Nebožtík byl pohřben na prkně nebo přímo do hrobu. V hrobech byly nalezeny součásti oděvu, ozdoby, brousky a mince. Prostory u kostela byly malé a jejich kapacita byla omezena. Tento problém byl řešen několika způsoby. Na některých přeplněných hřbitovech byly ostatky volně pohozeny do jámy na okraji hřbitova, u jiného kostela byla vybudována kostnice pod presbytářem [Unger 2002: 59-62].

Od 17. století byl možný pohřeb pouze na hřbitově u katolického kostela. Mrtvý byl v den smrti přenesen z domu a pohřben na hřbitově. Kam a jakým způsobem byl pohřben, záleželo na jeho sociálním postavení. Od 18. století se součástí smutečního obřadu stával hudební doprovod a jako smuteční barva byla označena černá. V tomto období se také začínají prosazovat nařízení ohledně hygienických podmínek na hřbitově, která určují i minimální hloubku hrobů a zacházení z rakví. V hrobech se objevují růžence, medailony, kříže a jiné amulety s křesťanskými motivy [Unger 2002: 63-66].

V 19. století dochází k oslabení věrohodnosti křesťanství a projevuje se to i na pohřbívání. Pohřby přestávají být společenskou událostí a stávají se záležitostmi nejbližší rodiny, což se projevuje i na hřbitovech, kde se rodiny reprezentují náhrobky, které postupně upravují tak, aby sloužily jako vzpomínka na zesnulého. Tou dobou je v Evropě hlavním směrem romantismus, což se projevuje i na smýšlení lidu. Někteří tak toužili po tom, aby byli pochováni na místě, ke kterému mají citový vztah nebo aby měli na náhrobku speciální nápis. Pohřební ritus se vymaňuje z církevního dozoru a správa hřbitovů přechází pod města a magistráty. Na počátku 20. století se stále více prosazuje kremace, tudíž je po tisíci letech pohřební ritus opět birituální [Unger 2002: 67].

2.2. Hřbitov v Mrtníce

2.2.1. Hvozdec - Mrtník

Obec Mrtník spadala do roku 1622 pod komárovské panství. Od té doby je součástí obce Hvozdec, o níž je první zmínka již z roku 1543 [Místní národní výbor Hvozdec 1945 – 1990: 1]. Obec Hvozdec je 4 kilometry vzdálena od dříve okresního města Hořovice. Svůj název Hvozdec získal díky své poloze – je obklopen lesy a „hvozď“ je starší označení pro malý les. Předpokládá se, že Mrtník byl dříve nazýván Brtníky, což je odvozeno od lidí hledající roje lesních včel – brty. Součástí Mrtníka byla fara, kostel se hřbitovem, škola, pila a mlýn [Obecní kronika Hvozdec – Mrtník 1928 – 1944: 11-13].

2.2.2. Založení hřbitova v Mrtníce

Mrtnický hřbitov je součástí kostela. Kostel samotný má původ ve 13. století [Obecní kronika Hvozdec – Mrtník 1928 – 1944: 25]. Kostelík býval kaplí, roku 1352 (za vlády Karla IV.) byla mrtnická kaple povýšena na „plebanií“ a obdržela faráře, který byl dosazen roku 1358 a kaple byla rozšířena a předělána na kostelík. Roku 1586 nechal Jiří Pešík z Komárova přistavit faru. Kostel by postaven ku cti blahoslavené panny Marie. Náležel vsím Podluhy, Komárov, Vosek (dnes Osek), Chaloupky za skalou (dnes Chaloupky), Kleštěnice (součást obce Komárov), Hrachoviště, Hvozdec a Mrtník [Obecní kronika Hvozdec – Mrtník 1928 – 1944: 31-35]. Po 30 leté válce byla těla lidí nakažených morem pohřbena na hřbitově u kostela. Těla však byla pohřbena mělko v zemi a když na jaře rozmrzla a začala se rozkládat, začala se nákaza šířit dál. Hřbitov tak nemohl dále sloužit a k pohřbení bylo vybráno pole mezi Ptákovem a Roklí [Obecní kronika Hvozdec – Mrtník 1928 – 1944: 37-39]. Roku 1911 byl k východní části hřbitova přistaven nový hřbitov [Obecní kronika Hvozdec – Mrtník 1928 – 1944: 142], větší úpravou pak prošel hřbitov jen v roce 1988, kdy byla postavena nová zeď kolumbária [Místní národní výbor Hvozdec 1945 – 1990: 1-2].

2.3. Hřbitov v Hořovicích

2.3.1. Hořovice

Osídlení a historii Hořovic lze velmi těžko zkoumat, protože, jak již píše Josef Maličský ve své knize: „Vždyť Hořovicko patří k nejméně prozkoumaným oblastem v Čechách“ [Maličský: 33]. Prvním dokladem o osídlení Hořovic je stříbrný denár Břetislava I., který vládl v letech 1037 – 1055. Dalším nalezeným denárem byl denár Vratislava II. (krále Vratislava I., který vládl v letech 1061 – 1092). Další drobné zmínky pochází ze 13. století, ale k oficiálnímu založení došlo zřejmě až roku 1322 [Monografie Hořovicka a Berounska 1931: 113-114].

2.3.2. Založení hřbitova v Hořovicích

V Hořovicích byly podle literatury postupně stavěny a bourány hned tři hřbitovy. Starý kostel se hřbitovem zřejmě pochází z poloviny 13. století. Tento hřbitov byl roku 1784 zrušen a 17. 11. 1784 byl vysvěcen dnešní „starý“ hřbitov. Současný hřbitov, byl dle nápisu na jeho vstupní bráně, postaven roku 1891 a vysvěcen o tři roky později [Monografie Hořovicka a Berounska 1931 137-152:].

3 VEŘEJNÝ PROSTOR

Jak již bylo v úvodu zmíněno, veřejný prostor je ten prostor, do něž mají za normálních okolností přístup všichni lidé [Atkinson 2003: 1830].

Veřejný prostor byl ve Spojených státech amerických jedním z důležitých témat sociologie města v 60. a 70. letech 20. století a to díky vlivu například Ervinga Goffmana či Jane Jacobs.

Walter Siebel a Jan Wehrheim stanovili čtyři základní dimenze, jimiž se veřejný prostor specifikuje od prostoru soukromého:

- 1) Legální dimenze – zákonný rámec veřejného prostoru je definován veřejným právem a veřejnými institucemi – na rozdíl od prostoru soukromého
- 2) Funkcionální dimenze – veřejný prostor v rámci města zastává především obchodní a politické funkce, kdežto soukromý prostor je vyhrazen procesům produkce a reprodukce
- 3) Sociální dimenze – veřejný prostor představuje „scénu“, soukromý prostor představuje „zákulisí“
- 4) Materiální a symbolická dimenze – veřejný a soukromý prostor jsou odděleny celou řadou architektonických a symbolických prvků [Siebel, Wehrheim 2003: 19].

V České republice je k problematice veřejného prostoru přistupováno především z pozice architektů a městských plánovačů. Běžná definice tedy zní například takto: „Veřejné prostory města jsou tvořeny sítí ulic, náměstí, zelených ploch a ostatních prostorů, které umožňují zajistit základní fungování města, pohyb po něm a pobyt v něm. Systém veřejných prostorů je výslednicí dlouhodobého procesu vzniku a růstu města a je v čase poměrně stabilní [Šilhánková 2008: 5].

Využívání veřejných prostranství se v čase různě měnilo, roly hrály společenské podmínky, stupeň demokracie či možnosti a požadavky dané doby. Jak se zdokonaloval stavební průmysl, a lidem se otevíraly nové možnosti vyžití, začal význam veřejného prostranství klesat. V dnešní době opět dochází k jeho vzrůstu a to i díky hromadným aktivitám, které se provozují na náměstí, v parcích, ulicích a dalších veřejných prostranstvích. V oblibě jsou opět i trhy. Obce zjistily, že jejich veřejný prostor je i jakousi vizitkou úrovně a proto vzrůstá i počet investic a rekonstrukcí [Durlík 2013: 7].

Budování nových a úprava již existujících veřejných prostorů se v poslední době staly podstatnou součástí urbanistických koncepcí našich i

zahraničních měst. Tímto způsobem se dá výrazně ovlivnit obraz ale i fungování města.

Veřejným prostorem se dnes zabývá i mnoho společenských disciplín, jako jsou například architektura, sociální a kulturní antropologie, urbanistika a mnoho dalších. Pokud chceme veřejný prostor zkoumat, můžeme si jej rozdělit na tři kategorie: smysl veřejného prostoru, aktivitu provozovanou v daném veřejném prostoru a fyzickou podobu veřejného prostoru. Nejlepší úvahy jsou však ty, které se snaží tyto kategorie propojit.

Za předchůdce či vzor veřejného prostoru bývají považovány řecká agora (shromaždiště uprostřed starověkého města, kde se původně konaly hry a poté i veškerý veřejný život) a středověké tržiště. Byť dnes již nejsou agory, jejich funkce je i nadále tím, co od veřejného prostoru očekáváme.

V dnešní době není veřejný prostor tolik samozřejmý. A to díky několika faktorům. Například díky tomu, že celkově ubývá prostoru ve městech, kde naopak přibývají stavby a silnice anebo díky tomu, že dnes jsou lidé více mobilní a jejich vazba na konkrétní místo slábne. Zato stále více a více lidí udržuje sociální vazby spíše ve světě virtuálním, než ve světě fyzickém. Přesto však parky, ulice, náměstí i hřbitovy zůstávají místem, kde se odehrává řada aktivit obohacujících městský život [Kratochvíl 2013: 20 - 25].

4 METODOLOGIE

Sběr dat byl proveden pomocí nezúčastněného pozorování a polostrukturovaných rozhovorů.

Respondentem k zodpovězení dotazníku měl být každý pátý návštěvník každého ze zkoumaných hřbitovů. Bohužel téma mé bakalářské práce bylo pro některé jedince natolik citlivé a tolikrát jsem se setkala s neochotou respondentů, že jsem musela přejít k metodě, které jsem se původně chtěla zcela vyhnout – k metodě *snowball*, tedy k metodě, kdy mi je jeden respondent doporučen, ten doporučí další a ten zase další a takto stále dokola. Naštěstí alespoň tato metoda fungovala a já získala dostatečný počet respondentů (celkem 9), kteří byli ochotní a podrobili se nahrávanému rozhovoru. Polostrukturované rozhovory vyhovovaly mně i respondentům, protože mi dávaly určitou volnost při kladení otázek a mohla jsem je přizpůsobit dané situaci; respondenti zase věděli, co se od nich očekává a mohli se lépe připravit a ani nebyli při svých odpovědích jakkoliv omezováni.

4.1. Polostrukturované rozhovory

Provedení polostrukturovaného rozhovoru bylo s respondenty vždy dopředu naplánované. Uskutečnilo se buď v kavárně, nebo u respondenta doma – jednou i u mě doma. Všechny rozhovory jsem nahrávala na diktafon a následně přepsala – pro přesnost bez jakýchkoliv úprav. Byť jsem si na začátku práce stanovila tři výzkumné otázky, pro rozhovory jsem si jich připravila celkem šest. Důvod byl ten, že někteří respondenti byli při svých odpovědích příliš strozí a odpovídali například jen „ano“ či „ne“. Díky doplňujícím otázkám jsem získala přístup k hlubším odpovědím a mohla jsem tak lépe pochopit danou problematiku.

4.2. Nezúčastněné pozorování

Nezúčastněné pozorování bylo časově náročnější, protože jsem zkoumala dvě lokality. I tak se mi podařilo pozorovat oba hřbitovy jak ve všední den, tak o víkendu, a zároveň jak dopoledne, tak odpoledne.

Pozorování bylo nezúčastněné, kdy jsem na sebe vzala roli úplného pozorovatele, což znamená, že mne ostatní návštěvníci považovali též za návštěvníka a nevěděli, že jsou pozorováni. Díky této metodě byl můj výzkum objektivnější, protože nehrozilo riziko, že by během něj bylo ovlivněno chování návštěvníků hřbitova [Hendl 2008: 191 - 192].

4.3. Zpracování a analýza dat

Všechny nahrané rozhovory byly v den pořízení přepsány pomocí textového editoru Microsoft Word. Textová analýza byla provedena pomocí kódování dle Nancy La Pelle [2004: 4-19]. K získání přehledné tabulky jsem převedla text z programu Microsoft Word do programu Microsoft Excel.

Vlastní poznámky jsem si uspořádala podle místa, kde jsem si je zapsala, tedy zda šlo o poznámky z hořovického hřbitova nebo o poznámky ze hřbitova mrtnického. Mé poznámky jsem využila pro pomoc při vytváření otázek pro respondenty. Následně jsem si poznámky rozdělila tak, aby odpovídaly otázkám pro respondenty a já je tak mohla následně porovnat s jejich odpověďmi.

5 VÝSLEDKY

K této práci bylo provedeno 9 nahrávaných polostrukturovaných rozhovorů se šesti výzkumnými otázkami. Respondenty byli muži i ženy. Nejmladší respondentka byla ve věku 14 let, nejstarším respondentem byl muž ve věku 79 let.

Otázky byly zaměřeny na vztah respondentů ke hřbitovu, na četnost a důvod návštěv, na pocity, které hřbitov v respondentech vyvolává a také na to, zda či jak je ovlivňuje přítomnost kostela či obřadní síně na hřbitově.

Již během rozhovorů jsem měla pocit, že u některých otázek dostávám zcela jiné odpovědi a u jiných otázek jsou odpovědi velmi podobné. Tuto domněnku mi potvrdila i textová analýza. Konkrétní příklady uvádím v následujících podkapitolách.

Pro větší autentičnost této práce přikládám ke každé následující podkapitole neupravené (vyjma spisovnosti) citace z rozhovorů s mými respondenty, které nejlépe přiblíží danou problematiku i závěry, ke kterým jsem během výzkumu došla.

5.1. Pojem hřbitov

První a základní otázkou bylo, co si lidé představují pod pojmem „hřbitov“. Byť šlo o pojem všem dobře známý, odpovědi respondentů byly odlišné. Již při volbě výzkumných otázek jsem se rozhodla brát hřbitov jako specifický veřejný prostor. Všech 9 respondentů též chápe hřbitov jako určité místo. Když jsem se jich tázala, co si pod pojmem hřbitov představí, odpovědi byly různé, vždy však začínaly slovy „je to místo, které...“ nebo je to místo, kde...“, což mi potvrdilo mou teorii, že bych o hřbitovu měla smýšlet jako o určitém prostoru, kde dochází ke specifickým sociálním interakcím, jako o místě, které navštěvuje většina lidí (a všichni mnou dotazovaní respondenti) a především jako o místě, které v lidech vyvolává různé emoce.

Respondenti se shodli na tom, že hřbitov je určité místo. Jako další společný jmenovatel by mohla označit smrt nebo mrtvé lidi. Dotazovaní respondenti chápou hřbitov jako místo spojené se smrtí a ostatky mrtvých lidí. Hřbitov tak slouží jako místo posledního odpočinku, jako místo, kde jsou uloženy rakve s ostatky či urny, ale také je to místo, kde si žijící lidé mohou vzpomenout na své zesnulé příbuzné a známé, rozloučit se s nimi, nebo uctít jejich památku.

Právě proto, že jsou na hřbitově uloženy ostatky lidí, kteří již zemřeli a proto, že pozůstalí mohou hřbitov víceméně neomezeně navštěvovat, je

hřbitov chápán jako místo, které v nás často vyvolává smutek a jiné negativní emoce.

Z výsledků mého výzkumu lze říci, že se respondenti shodují v tom, co pro ně pojem hřbitov znamená a co si pod tímto pojmem představí.

Paní A.P. (51 let) uvádí, že: „ Hřbitov je místo posledního odpočinku a také si myslím, že je to místo, které využívají potomci k tomu, aby si vzpomněli na své předky“.

Slečna K.N. (24 let) označuje hřbitov jako „místo, kde jsou uložené ostatky zemřelých“.

5.2. Sociální praxe

Otázku sociální praxe si mí respondenti vysvětlili jako dotaz na to, jakou činnost na hřbitovech běžně provozují, a nebo si myslí, že by oni sami, nebo ostatní lidé měli na hřbitovech vykonávat. Domnívám se, že velkou výhodou byl fakt, že všichni respondenti hřbitov navštěvují, nějakou činnost na něm provozují a ať již chtěně či nechtěně, pozorují i ostatní návštěvníky daného hřbitova. Stejně jako při otázce týkající se samotného pojmu „hřbitov“, i zde byly odpovědi podobné. Z tohoto zjištění jsem překvapena nebyla, jelikož odpovědi respondentů odpovídaly výsledkům mého nezúčastněného pozorování na zkoumaných hřbitovech.

Pokud jako sociální praxi budeme brát činnost prováděnou na hřbitově, lze si ji na základě odpovědí rozdělit na dvě kategorie. První lze označit jako činnost, kterou lidé na hřbitově skutečně vykonávají. Druhou bych označila jako očekávanou, předpokládanou, tedy takovou činnost, o které se lidé domnívají, že ji ostatní na hřbitovech dělají. Pokud se budeme bavit o první kategorii, tedy o činnosti, kterou lidé na hřbitovech skutečně vykonávají, shodují se odpovědi respondentů téměř stoprocentně. Hlavní činností, kterou lidé dělají je uctění památky zesnulého a následná péče o jeho hrob. Do této péče lze zařadit úklid a přinášení různých ozdobných předmětů, jako jsou věnce, květiny a svíce.

Druhou kategorií je činnost, o které se respondenti domnívají, že ji ostatní provozují na hřbitovech. Paradoxně uváděli takové činnosti, které osobně nikdo z nich na hřbitově neprovádí. Respondenti se domnívají, že ostatní lidé na hřbitově pláčou, truchlí a věřící lidé se u hrobu modlí.

V kategorii skutečně prováděných činností se objevila i jedna zcela odlišná. Tu uvedla nejmladší respondentka – slečna B.P. (14 let). Tato slečna uvedla, že navštěvuje hřbitov proto, aby zde mohla nerušeně přemýšlet, prostředím hřbitova ji vede k myšlenkám o životě, smrti a k vymýšlení fiktivních teorií o tom, jak lidé, kteří jsou na hřbitově pochováni, zemřeli.

Se zcela odlišným názorem mne překvapil i pan P.V. (47 let), který

zdůraznil, že se v dnešní době bohužel najde i mnoho (převážně mladých) lidí, kteří chodí na hřbitov z toho důvodu, aby jej úmyslně poničili. Z tohoto úhlu pohledu se na danou problematiku nikdo jiný nedíval. Zřejmě proto, že mrtnický ani hořovický hřbitov nejsou často terčem vandalů.

Výsledky mého nezúčastněného pozorování na obou hřbitovech potvrzují obě skupiny činností, kterou uváděli respondenti ve svých odpovědích. Během mého několikahodinového pozorování jsem se setkala se vším (kromě vandalství), co se objevilo v odpovědích respondentů. Lidé skutečně chodí na hřbitov uklízet a zkrášlovat hroby, ale také u hrobů pláčou. A na mrtnickém hřbitově, kam díky kostelu chodí více věřících, jsem se setkala i se staršími ženami, které se u hrobu modlily.

5.3. Kostel na hřbitově

U otázky kostela na hřbitově jsem narazila na podobný problém jako u činností, které lidé na hřbitově vykonávají. I zde se mi dostávalo odpovědí nejen na to, jaký význam má kostel pro samotné respondenty, ale co si myslí o tom, jaký má kostel u hřbitova význam pro ostatní návštěvníky. Abych byla konkrétní, nikdo z mých respondentů nevedl, že by pro něj měl kostel význam z hlediska náboženství, přesto si 6 respondentů myslí, že je to důležité pro ostatní návštěvníky, kteří svou návštěvu hřbitova spojí s návštěvou kostela (například během nedělní mše). Zajímavé bylo zjištění, že ačkoliv nikdo z respondentů nepřikládal kostelu ani náboženství v kontextu se hřbitovem velkou váhu, často se objevovala odpověď, že kostel ke hřbitovu neodmyslitelně patří.

Nelze říci, zda by následující tvrzení byla platná i pro jiné hřbitovy, ale v této práci jsem se zaměřila na mrtnický hřbitov, který oslovuje návštěvníky především doprovodným programem, jako je vánoční půlnoční mše či koncert místního pěveckého sboru, který zde pravidelně vystupuje v době adventu. Respondenti se shodují, že pokud za tímto účelem navštíví místní kostel, navštíví při této příležitosti i hřbitov.

Závěr je tedy takový, že lidé chápou kostel jako běžnou součást hřbitova, jiný výrazný význam pro ně nemá. Ale i přes to, že pro ně kostel není nijak důležitý, jsou přesvědčeni, že má obrovský význam pro lidi věřící, kteří návštěvu hřbitova spojují s pravidelnou návštěvou kostela.

Pan P.K. (29 let) uvádí, že: „S kostelem je hřbitov mnohem a mnohem hezčí“.

Pan P.V. (47 let) uvádí, že: „(kostel) ten k tomu (hřbitovu) prostě patří. Měl by patřit. Ale nijak mě to neovlivňuje“.

5.4. Obřadní síň na hřbitově

Při otázce významu obřadní síně na hořovickém hřbitově již byly odpovědi různorodější, i když i zde se dá mluvit o shodě. Výjimečný byl pouze rozhovor s nejstarším respondentem, panem M.E. (79 let), který se během rozhovoru rozvyprávěl o tom, jak před několika lety společně se svými přáteli pomáhal s výstavbou této obřadní síně.

Ostatní respondenti spíše ocenili, že se obřadní síň nachází v blízkosti jejich bydliště. Dokud nebyla obřadní síň v Hořovicích postavena, další nejbližší se nacházely v Praze a Plzni – obě tato města jsou od Hořovic vzdálena přes 60 kilometrů a dojíždění bylo pro pozůstalé velmi náročné, obzvláště v době, kdy nebyla auta takovou samozřejmostí jako dnes a i převážení samotných nebožtíků z míst kde zemřeli tak bylo komplikovanější.

Kromě výhody obřadní síně v blízkosti bydliště, se respondenti shodli na tom, že obřadní síň slouží převážně ke konání pohřbů a tedy k poslednímu rozloučení se zemřelými.

Nikdo z respondentů neuvádí, že by návštěvu obřadní síně (tedy účast na pohřbu) spojoval s návštěvou hřbitova. Pouze v tom případě, že zesnulý je pohřben na hořovickém hřbitově a na jeho hrob jsou přeneseny květiny a věnce z pohřbu.

Z výsledků tedy vyplývá, že návštěvnost hřbitova a obřadní síně je odlišná a souvisí spolu ještě méně, než tomu bylo u návštěv hřbitova spojených s návštěvou kostela. Při návštěvě hořovického hřbitova nejsou návštěvníci ovlivněni faktem, že součástí tohoto hřbitova je i obřadní síň. Pokud návštěvník navštěvuje hrob ležící v první polovině hřbitova, obřadní síň ani nezahledne (u hřbitova v Mrtníce je kostel nepřehlédnutelný a musí jej vidět každý návštěvník hřbitova).

Slečna B.P. (14 let) uvádí, že: „Dá se tam (v obřadní síni) uctít památka toho zesnulého. U hrobu se nesejdou všichni pozůstalí a nebrečí tam najednou. Důležité je sdílet smutek s ostatními pozůstalými“.

5.5. Emoce

Když jsem se respondentů dotazovala, jaké pocity či emoce v nich hřbitov vyvolává, narazila jsem na důležitý problém. Respondenti si nebyli jisti, jak mají své emoce vyjádřit a popsat a často nenacházeli vhodná slova. Většina z nich tak použila označení „smíšené pocity“. Když jsem ale hlouběji pátrala po tom, co těmi smíšenými pocity mají na mysli, nedokázali mi odpovědět.

Ostatní respondenti se shodovali, že v nich hřbitov vyvolává negativní emoce. Jako negativní emoce chápali smutek, úzkost a bolest nad ztrátou

milované či blízké osoby.

Nejčastější odpovědí však byla ta, že u respondentů hřbitov nevyvolává nějaké specifické pocity a emoce, na hřbitově se tedy cítí stejně, jako na kterémkoliv veřejném prostranství.

Stejně jako u předchozích podkapitol, i u otázky emocí respondenti odpovídali nejen tak, jak se oni sami skutečně cítí na hřbitově, ale uváděli i své domněnky o tom, jak se zřejmě na hřbitově cítí ostatní jeho návštěvníci. Respondenti předpokládají, že ostatní návštěvníci na hřbitově pociťují smutek a úzkost, případně strach. Často zmiňovaný byl i přepokládaný pláč. Zde byl rozdíl mezi pocity respondentů a jejich domněnkami nejvýraznější.

Toto mé tvrzení nejlépe vystihuje a popisuje slečna B.M. (20 let): „Já na hřbitově žádné výrazné pocity nepociťuji, žádné chmury nebo sklíčenost... Nevím, jestli jsou to běžné pocity ostatních lidí na hřbitově, ale myslím, že ano. Určitě to pociťují lidé, kterým v poslední době někdo blízký umřel“.

5.6. Porovnání výsledků z rozhovorů a nezúčastněného pozorování

Před porovnáním výsledků rozhovorů a mého nezúčastněného pozorování je nutno připomenout, že tyto výsledky nemohou přesně popsat situaci na zkoumaných hřbitovech, jelikož respondentů bylo pouze 9, což je skutečně malý počet oproti desítkám návštěvníků, kteří oba hřbitovy denně navštíví. Zrovna tak nemůže být mé pozorování považováno za objektivní, jelikož jsem (i přes snahu) nemohla být na hřbitově každý den, v každou denní dobu a ani během všech důležitých událostí.

Každý ze hřbitovů má odlišnou návštěvnost, právě díky svým charakteristickým znakům, jako je obřadní síň a kostel. Pokud bych zkoumala pouze návštěvníky, kteří přicházejí na hřbitov, ale nikoliv do kostela a obřadní síně, byl by počet a doba návštěv víceméně srovnatelný, což znamená, že ve všední den by během celého dne navštívilo hřbitov dvacet až třicet lidí, o víkendu a ve svátky by se jejich počet zdvojnásobil a nejvíce návštěvníků by přicházelo v odpoledních hodinách. Nejvíce návštěvníků přicházelo 2. listopadu, kdy je slavena či uctívána Památka zesnulých, a o víkendu který byl nejbližší tomuto datu. Pokud ale započteme i návštěvníky, kteří navštívili hřbitov kvůli pohřbu, konaném v obřadní síni, výsledky již budou odlišné. V tomto případě již záleželo na tom, kolik pozůstalých se přišlo naposledy rozloučit se zemřelým, což je důležité připomenout, jelikož jsem sama byla svědkem pohřbu, kterého se zúčastnili tři lidé, stejně jako pohřbu, kde se pozůstalí nevešli do obřadní síně a celkem jich bylo okolo šedesáti, což by průměrnou návštěvnost hřbitova silně ovlivnilo. Výkyvy v průměrné návštěvnosti má i mrtnický hřbitov, kde návštěvnost vysoce stoupala v neděli a o Vánocích, kdy nejčastěji přicházeli lidé do kostela. I zde byl počet návštěvníků rozdílný, jelikož na nedělní mši do kostela přicházel různý počet návštěvníků, který se pohyboval v rozmezí od pěti do osmnácti lidí. Na půlnoční mši na Štědrý den však přišlo přes čtyřicet návštěvníků a 26.

prosine, kdy v kostele probíhalo vystoupení se zpěvem vánočních koled, dorazilo do kostela přes šedesát návštěvníků. Z odpovědí respondentů vyplývá, že je běžné navštěvovat kostel denně, jednou týdně, v den úmrtí člověka, který je na hřbitově pochován, v den, kdy měl tento člověk narozeniny či svátek, nebo v období jako jsou Dušičky, Vánoce nebo Velikonoce. Toto tvrzení mohu na základě svého pozorování potvrdit. I já se během výzkumu setkala s lidmi, kteří přicházeli na hřbitov denně, s lidmi, kteří přinesli svíci či kytici k hrobu v den, který byl uvedený na daném náhrobku a návštěvnost potvrzuje, že nejvíce lidí navštěvuje hřbitovy o svátcích.

Z nezúčastněného pozorování nelze přesně popsat, jakou činnost návštěvníci hřbitovů skutečně provozovali, mohu jen potvrdit názor svých respondentů, že lidé skutečně přicházeli na hřbitov, aby upravili hrob a pokud na hřbitov něco přinášeli, jednalo se skutečně převážně o květiny, věnce a svíce, které na hrob pokládali.

Pokud lze říci, že nelze na základě nezúčastněného pozorování popsat činnost, kterou lidé provozují na hřbitově, o popsání emocí to platí snad ještě více. Při pohledu na návštěvníka hřbitova nelze popsat, jestli cítí smutek či úzkost. Během svého výzkumu jsem se však nesečkala s návštěvníkem, který by se na hřbitově usmíval nebo smál. Respondenti často uváděli, že se domnívají, že ostatní návštěvníci na hřbitově pláčou. Během svého pozorování jsem se však setkala s pláčem jen u lidí, kteří se zúčastnili pohřbu v obřadní síni hořovického hřbitova, běžného návštěvníka, který na hřbitov přišel a nezúčastnil se pohřbu, jsem plakat neviděla.

Zda návštěvníky ovlivňoval fakt, že součástí hořovického hřbitova je obřadní síň a součástí mrtnického hřbitova je kostel, nelze říci. Samozřejmě byli návštěvníci, kteří po návštěvě kostela zamířili na hřbitov, stejně jako i návštěvníci, kteří hřbitov navštívili po skončení pohřbu. Bez bližšího dotazování však nelze říci, zda by hřbitov navštívili i v případě, kdy by nešli do kostela či nebyli účastníky pohřbu. Těchto návštěvníků jsem se nedotazovala, jelikož alespoň v případě hořovického hřbitova, tedy po konání pohřbu, mi to přišlo přinejmenším neetické.

Z porovnání mého nezúčastněného pozorování a odpovědí respondentů docházím k závěru, že nelze vše posoudit a pokud ano, tak jen díky vlastním domněnkám, které do antropologického výzkumu nepatří. V případech, kdy lze porovnávat, jsem zjistila, že názory respondentů jsou převážně shodné se závěry, ke kterým jsem se dopracovala během pozorování návštěvníků na hřbitově.

5.7. Porovnání hřbitovů

Při úvahách o této práci a rozdílech mezi hřbitovy jsem došla k závěru, že tyto rozdíly lze popsat nejen na základě získaných faktů, ale i subjektivně. Proto jsem se rozhodla, že tuto kapitolu rozdělím do více částí. V první části předkládám seznam faktických rozdílů mezi hřbitovy, které jsem objevila během terénního výzkumu. Druhá část je zaměřena na mé subjektivní chápání odlišností mezi městským a venkovským hřbitovem. Ve třetí části jsem se snažila o co nejpřesnější interpretaci jak objektivních, tak subjektivních názorů svých respondentů. Čtvrtá a závěrečná část této kapitoly je jakýmsi shrnutím všech předchozích částí. Společnými silami se nám s respondenty podařilo najít širokou škálu rozdílů mezi hřbitovem v Hořovicích a hřbitovem v Mrtníce, přesto jsem pevně přesvědčena, že v jiný čas či s jinými respondenty by byly mé závěry (alespoň z části) odlišné.

Mezi fakta, která jasně odlišují tyto hřbitovy, patří bezesporu lokalita – město a venkov. Hřbitovy odlišuje i jejich stáří a historie (viz. kapitola Historie hřbitovů). Odlišná je i rozloha hřbitovů – městský hřbitov v Hořovicích je menší než hřbitov venkovský. Liší se i uspořádání hrobů a celkově i vzhled hřbitovů. Za největší odlišnost mezi těmito hřbitovy považuji fakt, že součástí městského hřbitova je obřadní síň, zatímco součástí hřbitova venkovského je kostel.

Mne samotnou udivuje odlišná atmosféra obou hřbitovů. Hřbitov v Hořovicích na mne vždy působí velmi smutně, a pokud nemusím, nezdržuji se na něm déle, než je nutné. Naopak hřbitov v Mrtníce ve mne žádný negativní pocit nevyvolává a vždy se v jeho prostorách cítím klidně a bezpečně a nevnímám čas, který na něm strávím. Dlouho jsem přemýšlela, co tyto rozdílné emoce vyvolává. Došla jsem k závěru, že faktorů, které zde hrají nějakou roli, je více. Hřbitov v Hořovicích je díky rozrůstání budov a jiných staveb propojen se zbytkem města a za posledních pár let došlo v okolí k tolika výstavbám nových domů, že již není ani na okraji města. Návštěvník se k němu tedy dostane pouze přes rušné silnice, a i když už je na hřbitově, zřetelně k němu doléhají zvuky aut a hlasy z okolí. Hřbitov je obestaven vysokou zdí tmavě červené barvy, která je místy porostlá tmavozeleným břečťanem. Tato barevná kombinace podporuje pochmurné pocity návštěvníka. Jako další skličující faktor považuji skladbu návštěvníků tohoto hřbitova – většina z nich jsou účastníci pohřbu konaného ve zdejší obřadní síni. Tito pozůstalí jsou oděni do černých (nebo alespoň tmavých) obleků, přinášejí květiny ve smuteční vazbě a často i pláčou. Pozůstalí cestou k síni procházejí poměrně dlouhým úsekem hřbitova, tudíž jejich přítomnost ovlivní i

ostatní návštěvníky. Hřbitov v Mrtníce je v těchto směrech zcela odlišný. Nachází se na okraji malé vesničky a kolem něj jsou rozlehlé louky. V samotné vesnici je stále relativně ticho, hřbitov je však ještě klidnější. Vzduch, který na hřbitově návštěvník dýchá, je výrazně čistší než ve městě. Zdi okolo hřbitova jsou nižší a mají světlou barvu (šedou a žlutou – ta ladí i s barvou krásného kostela). Převážnou část návštěvníků tvoří právě ti, kteří přišli na hřbitov – návštěvníků kostela je podstatně méně a tito návštěvníci navíc mohou využít samostatného vchodu a hřbitovu se tak zcela vyhnout. Myslím, že všechny výše uvedené jevy jsou důvodem, proč ve mne městský hřbitov vyvolává spíše negativní emoce, zatímco venkovský hřbitov převážně emoce pozitivní.

6 DISKUZE

Cílem práce bylo zjistit, zda se od sebe liší městský a venkovský hřbitov. Bez bližšího zkoumání bylo zřejmé, že se hřbitovy liší lokalitou. Dalším faktem, díky kterému se hřbitovy liší je ten, že součástí městského hřbitova je obřadní síň a součástí venkovského hřbitova je kostel.

Od začátku výzkumu jsem byla zvědavá, zda se mi podaří objevit další rozdíl či dokonce rozdíly. Nejprve jsem se zaměřila na návštěvnost obou hřbitovů. Zde jsem však větší rozdílnost nezaznamenala. Shodný byl i způsob, jakým se na hřbitovech pohřbívá – oba hřbitovy nabízejí možnost uložení ostatků či uren do hrobů či vystavení urny v kolumbáriu.

Rozhodla jsem se tedy, že tuto otázku přenechám svým respondentům, kteří na danou problematiku budou nahlížet z jiné perspektivy než já. Opak byl však pravdou. Respondenti se ztotožňovali s mou představou o odlišnosti těchto hřbitovů. Zásadním rozdílem pro ně byla obřadní síň a kostel. K rozdílným odpovědím docházelo až ve chvíli, kdy jsem se respondentů ptala na to, v čem je pro ně obřadní síň a kostel důležitý. Většina respondentů (6 z 9) se shodlo, že obřadní síň je výhodou díky své dostupnosti – dříve totiž museli místní občané jezdit na pohřby do Prahy či do Plzně, obě tato města jsou od Hořovic vzdálena více jak 60 kilometrů. Zcela ojedinělou a dalo by se říci, kuriózní odpovědí byla odpověď nejstaršího mnou dotazovaného respondenta, který mi na dotaz ohledně obřadní síně odpověděl, že on sám byl jedním z těch, kdo ji stavěl.

Při rozhovorech o mrtnickém kostele již byly odpovědi různorodější. Společným jmenovatelem, však byla otázka náboženství. Respondenti se domnívají, že i když sami věřící nejsou, pro věřící občany je kostel u hřbitova velmi důležitý.

Otázkou tedy stále zůstává, zda by při jiném výzkumu bylo možné zjistit jiné rozdíly, mezi těmito dvěma hřbitovy.

7 ZÁVĚR

Hlavním cílem této práce bylo zodpovědět tři základní otázky, které jsem si již na začátku stanovila. První otázkou bylo, co si lidé vlastně představí pod pojmem hřbitov. Přesně tak jsem se zeptala i svých respondentů. Následovala plejáda různorodých odpovědí – tedy každá odpověď byla zcela odlišná. Pokud bych tedy ze všech odpovědí měla vytvořit jednu univerzální, nazvala bych hřbitov jako smutné, tiché a klidné místo, kde jsou hroby, urny a uložené ostatky zesnulých.

Druhá výzkumná otázka měla odhalit, jaký je vztah mezi prostorem a sociální praxí. Respondenty byla tato otázka pochopena tak, co na hřbitově oni sami dělají či jakou činnost zde vykonávají, teda za předpokladu, že hřbitov navštěvují. V žádné odpovědi nebylo uvedeno, že by respondenti prováděli odlišné činnosti na městském hřbitově oproti hřbitovu venkovskému. Z výsledků je patrné, že nejčastěji lidé chodí na hřbitov, aby si vzpomněli na své zesulé příbuzné a známé. Při té příležitosti přinesou na hrob nové květiny a zapálí svíce. Byli však i tací respondenti, kteří návštěvu hřbitova vůbec nespojují s pozůstalými, kteří jsou na hřbitově pohřbeni. Cílem jejich návštěvy je hřbitov jako takový, tedy jako specifický veřejný prostor, který má odlišnou atmosféru i řád od okolní krajiny.

Třetí a poslední výzkumnou otázkou bylo, zda jsou návštěvníci hřbitova ovlivňováni faktem, že součástí městského hřbitova je obřadní síň a součástí venkovského hřbitova je kostel. Jak už vyplývá z výše uvedené diskuze, tyto fakty návštěvníky hřbitovů ovlivňují. Kostel návštěvníky ovlivňuje převážně z hlediska náboženství, kdy návštěvníci spojí svou návštěvu hřbitova s návštěvou kostela, ať již bezdůvodně, nebo v době, kdy zde probíhá mše či kulturní akce (jako je například zpívání vánočních koled). Obřadní síň u městského hřbitova je respondenty velmi vítána, převážně z toho důvodu, že díky ní již nemusejí pořádat a navštěvovat pohřby ve vzdálených městech.

Jako autor této práce zřejmě nemohu objektivně soudit, zda byl můj výzkum úspěšný či ne, přesto jsem stále přesvědčena o tom, že téma i jeho zpracování bylo zajímavé a nevšední. Při výběru další práce bych však zřejmě zvolila téma, které by nebylo tolik osobní a emocionální. Během psaní této práce mi zemřela babička, poslední rozloučení s ní proběhlo právě v obřadní síni hořovického hřbitova a pokračování ve výzkumu tak pro mne bylo velmi náročné. Velmi smutné bylo i to, když nejstarší respondent, který mi pro tuto práci dodal nejvíce informací, zapůjčil své knihy a (jak jsem se během našich rozhovorů dozvěděla) byl i jedním z těch, kdo stavěli budovu hořovické obřadní síně, také zemřel. Byť je člověk smířený s koloběhem života a ví, že smrt k životu neodmyslitelně patří, těžko se hledá chuť a motivace do pokračování v rozdělané práci a v tomto případě (kdy píšete o smrti a zemře někdo vám blízký) je velmi těžké udržet si odstup, který při antropologickém výstupu tak důležitý.

Závěrem mohu říci, že se mi podařilo odpovědět na všechny výzkumné otázky, zároveň však musím konstatovat, že nelze pominout zklamání

z neúspěchu – tedy z toho, že se mi nepodařilo zjistit více rozdílů mezi městským a venkovským hřbitovem. Přesto jsem však vděčná všem svým respondentům, kteří mi otevřeli nové obzory a možnosti, jak nahlížet na smrt, hřbitovy a pohřbívání.

8 SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ

Atkinson, Rowland. 2003. „Domestication by Cappucino or a Revenge on Urban Space? Control and Empowerment in the Management of Public Spaces.“ *Urban Studies* 40 (9): 1829 – 1943

Ariès, P. 2000 [1977]. Dějiny smrti I, II. Praha: Argo.

Berger, Peter L. – Luckmann, Thomas. 1999. Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Durdík, Petr. 2013. Veřejný prostor a veřejná prostranství. In: Veřejný prostor, veřejná prostranství: 21. – 22. 11. 2013. Brno, Ústav územního rozvoje.

Friedman, Alan W. 1982. Narrative is to Death as Death is to the Dying: Funeral Stories. In: Hinz, Evelyn J. (ed.) *Death and Dying*. Winnipeg: University of Manitoba.

Hendl, Jan. 2008. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál.

Kratochvíl, Petr. 2013. Veřejný prostor současného města – nové formy, aktuální problémy. In: Veřejný prostor, veřejná prostranství: 21. – 22. 11. 2013. Brno, Ústav územního rozvoje.

La Pelle, Nancy. 2004. „Simplifying Qualitative Data Analysis Using General Purpose Software Tools“. *Field Methods* 16(1): 85 - 108

Lofland, Lyn. 1989. „Social Life in the Public Realm: A Review“. *Journal of Contemporary Ethnography* 17 (4): 453 – 482.

Místní národní výbor Hvozdec 1945 – 1990. Státní oblastní archiv Beroun

Monologie Hořovicka a Berounska. 1931. Státní oblastní archiv Beroun

Nešporová, Olga. 2013. O smrti a pohřbívání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Obecní kronika Hvozdec – Mrtník 1928 – 1944. Státní oblastní archiv Beroun

Siebel, Walter, Jan Wehrheim. 2003. „Security and the Urban Public Sphere“. *Deutsche Zeitschrift für kommunalwissenschaften* 42/1.

Svoboda, A. Jiří. 2014. Předkové: evoluce člověka. Praha: Academia.

Unger, Josef, Jaroslav Malina (ed.). 2006. Panoráma biologické a sociokulturní antropologie. 25, Pohřební ritus 1. až 20. století v Evropě z antropologicko-archeologické perspektivy: modulové učební texty pro studenty antropologie a „příbuzných oborů. Brno: Nadace Universitas Masarykiana.

9 RESUMÉ

This bachelor's work is about two cemeteries and differences in between them. The first one is taking place in a town meanwhile the second one is in a village. I chose this issue because I find it interesting and because I always admired cemeteries but I always had respect for the dead ones.

During my studies I found out that people take cemetery and visits of it as a normal part of their lives even though it is usually connected with memories of human they loved and lost. That is hard, sad and depressing for them.

I tried to discover which relation is between a public space and social practice and if geographic location has any kind of impact for the importance of the church.

The research of my study is focused on the area around Hořovice where are plenty of cemeteries, but there are only two that were important for me: cemetery in Mrtník (village) – the closest to the place I was raised and cemetery in Hořovice (small town) where I live now.

I was collecting data since August 2014 until next year's January. The study was built on interviews and non-participating observation. I interviewed 9 respondents (4 male; 5 female) in the age from 14 to 49 years. I was discussing their perception of cemetery as a public place if location in town or village affects their point of view and if it's important for them that one cemetery has a church and the other one ceremony hall.

Each answer was different but if I had to make universal one I would say that cemetery is a sad and quiet place where are urns and graves with rest of human beings. Respondents agreed that they do the same – let's say activities on the cemetery in town as in a village. Few of these activities could be memorizing the dead ones, bringing flowers and lightning up candles.

In the end I can say that I answered all of the exploratory questions but I disclaim my disappointment of how little of differences I was able to find.

10 PŘÍLOHY

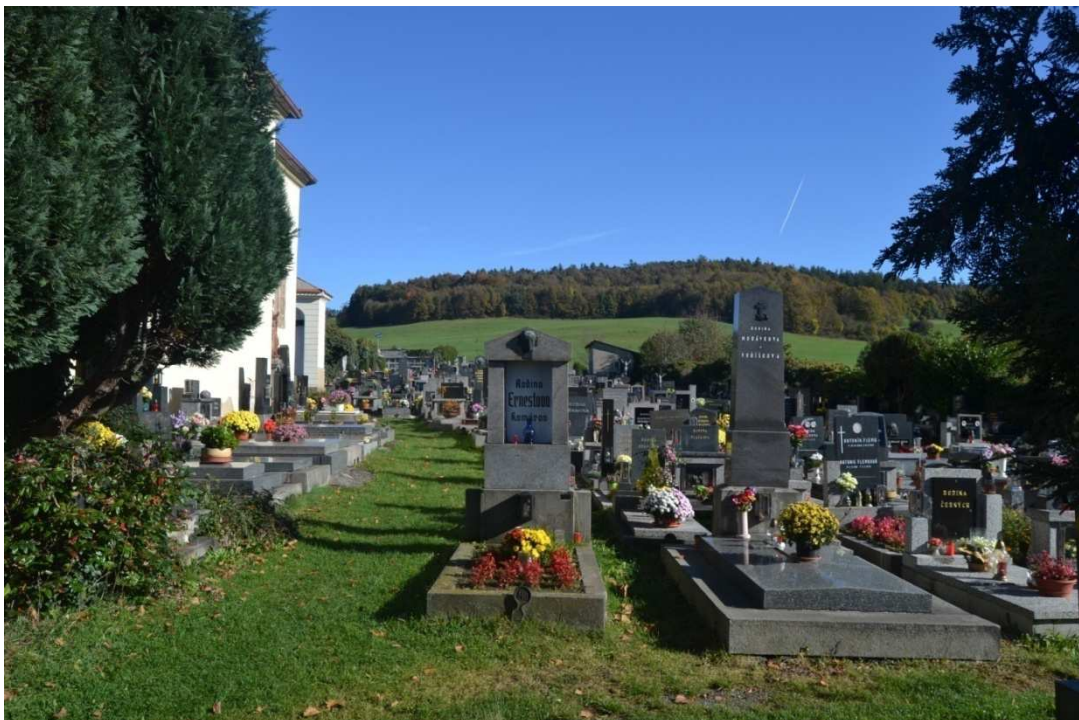
Obr. č. 1: obřadní síň, Hořovice

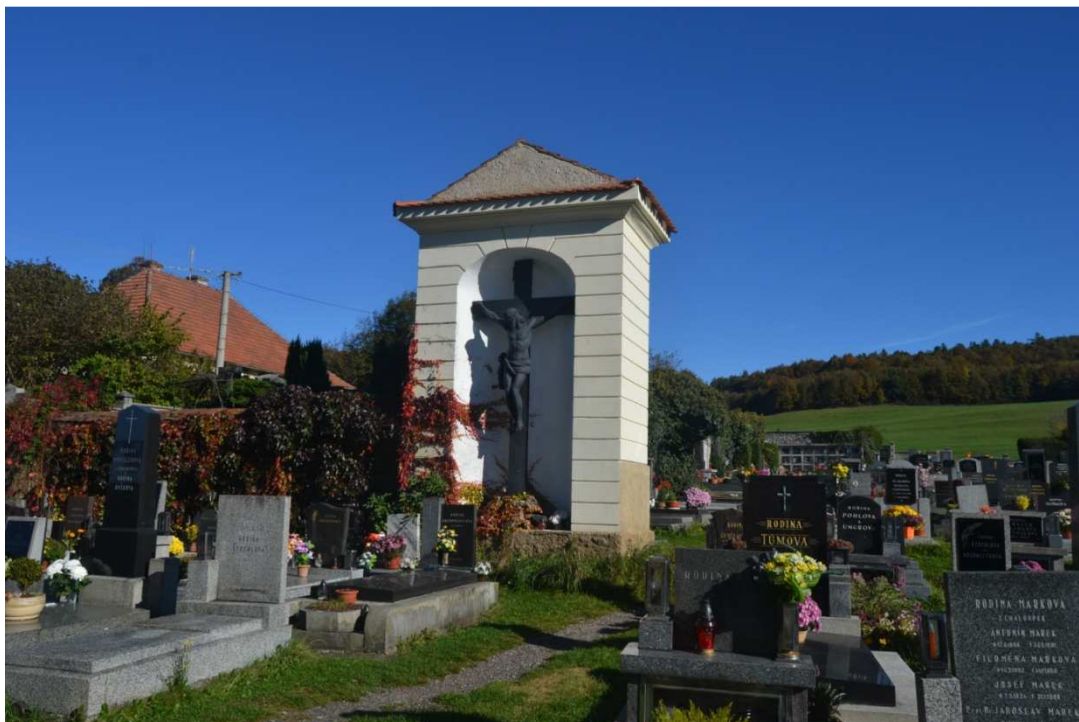
Obr. č. 2: vstupní brána, Hořovice

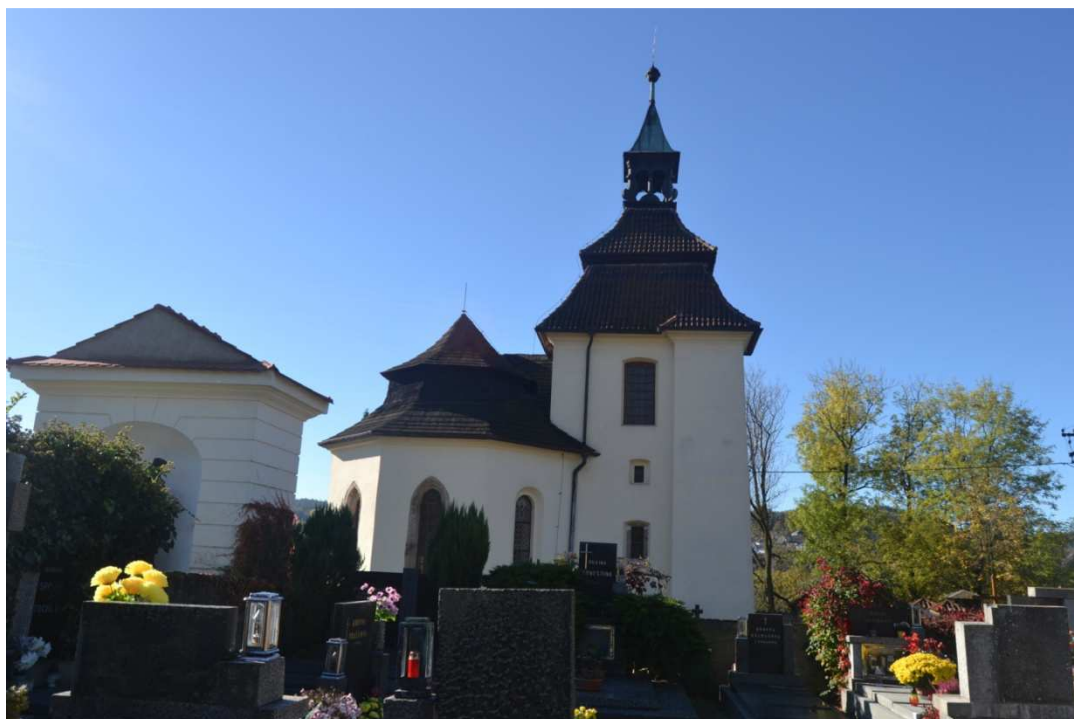
Obr. č. 3: hřbitov, Hořovice

Obr. č. 4: hřbitov, Mrtník

Obr. č. 5: hřbitov, Mrtník

Obr. č. 6: kostel, Mrtník

Respondent	Iniciály	Pohlaví	Věk
1.	V.P.	Muž	58
2.	A.P.	Žena	51
3.	B.P.	Žena	14
4.	K.N.	Žena	24
5.	B.M.	Žena	20
6.	P.K.	Muž	29
7.	O.Č.	Žena	57
8.	P.V.	Muž	47
9.	M.E.	Muž	79

Tabulka č. 1: Přehled respondentů

Kód			Téma
1			Pojem hřbitov
	1,00		Asociace
		1,001	Uložení ostatků
		1,002	Místo pro odpočinek
		1,003	Místo pro mrtvé
		1,004	Klid
		1,005	Pieta
2			Návštěva hřbitovů
	2,00		Četnost návštěv
		2,001	Velmi častá
		2,002	Častá
		2,003	Méně častá
		2,004	Vyjímečná
		2,005	Žádná
3			Sociální praxe
	3,00		Činnost
		3,001	Vzpomínka
		3,002	Péče o hrob
		3,003	Procházka
		3,004	Zapálení svíčky
		3,005	Položení květin
4			Kostel na hřbitově
	4,00		Jak ovlivňuje návštěvy
		4,001	Kulturní program
		4,002	Neovlivňuje
		4,003	Součást hřbitova
5			Obřadní síň na hřbitově
	5,00		Jak ovlivňuje návštěvníky
		5,001	Neovlivňuje
		5,002	Místo pro pozůstalé
		5,003	Pozitivně
		5,004	Dostupnost
		5,005	Součást hřbitova
6			Emoce
	6,00		Pocity na hřbitově
		6,001	Smíšené
		6,002	Obdivující
		6,003	Neutrální
		6,004	Negativní
			6,0041 Smutek
			6,0042 Úzkost
			6,0043 Stísněné

Tabulka č. 2: Četnostní tabulka